

ПРАВООХОРОНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 347.965+061.2:342.7(477)(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-2-10-12>**Бандурка Сергій Сергійович,**

доктор філософії, докторант

*(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)*ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1928-4566>СПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТУРИ І ГРОМАДСЬКОСТІ
В ЗАХИСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

У статті досліджено форми і методи взаємодії адвокатури і громадськості в системі захисту прав і свобод людини. Схарактеризовано особливості такої взаємодії в умовах воєнного стану, в якому перебуває Україна у зв'язку з повномасштабною агресією російської федерації. Правовий режим воєнного стану зумовив зміни в характері взаємодії адвокатури і громадських об'єднань. Аргументовано, що адвокатура в системі зв'язків з громадськістю виступає як інститут громадянського суспільства, послуг якої в тій чи іншій формі потребують усі інші як державні, так і недержавні суб'єкти права.

Ключові слова: адвокатура, громадськість, захист прав і свобод людини, взаємодія, система.

Постановка проблеми. Адвокатура України, будучи недержавною самоврядною організацією, тісно взаємодіє з інститутами громадянського суспільства, уповноваженими на здійснення захисту прав і свобод людини. Держава гарантує і забезпечує додержання прав і свобод людини і повноваження адвокатури в наданні правової допомоги громадянам.

Запровадження воєнного стану, широкомасштабні агресивні дії російської федерації внесли корективи в усі сфери суспільного життя України, в т.ч. і взаємодії адвокатури і громадськості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова розробленість проблеми взаємодії адвокатури і громадськості знайшла своє відображення в наукових працях К. Б. Левченко (Людина. Свобода. Демократія. Наукове видання. Київ : Юристконсульт, 2006), М. І. Легенької та М. І. Хавронюка (Суд та інші правоохоронні органи: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2000), Н. О. Обловацької (Адвокатура України – інститут громадянського суспільства. *Адвокат*. № 10 (33). 2011), К. Е. Косяченко (Адвокатура: її призначення та місце як інституту громадянського суспільства. *Молодий вчений*. № 3 (91). 2021), А. М. Подоляки (Захист прав і свобод громадян засобами адвокатури. *Форум права*. 2009. №1), Ф. Тараненко (Як працюють громадські об'єднання в умовах воєнного стану. *Українська правда*. 2022).

Значну роботу з дослідження взаємодії адвокатури і громадськості у сфері захисту прав і свобод людини у свій час виконали О. Д. Святоцький, В. О. Святоцька, Т. В. Варфоломєєва, М. В. Аракелян, Н. М. Бакаянова, Т. Б. Вільчик.

Автор даної статті охарактеризував форми і методи взаємодії адвокатури і громадськості в монографіях «Адвокатура України на сторожі закону» [2] та «Держава і адвокатура в системі захисту прав і свобод в Україні: історико-правовий вимір» [3] та в кількох наукових статтях з цієї тематики.

Мета і завдання статті полягають в тому, що нині взаємодія адвокатури і громадськості має враховувати умови воєнного стану, відповідно до яких в нормативно-правові акти стосовно захисту прав і свобод людини, внесені відповідні зміни, що потребує відповідного додаткового дослідження проблеми взаємодії адвокатури та громадськості.

Виклад основного матеріалу. Умови воєнного стану та процес євроінтеграції України вплинули на всю сферу суспільного життя країни, зокрема, на правову основу діяльності всіх державних і громадських інститутів, в тому числі і на форми та зміст взаємодії адвокатури з громадськістю.

У Великому тлумачному словнику української мови поняття «взаємодії» розглядається як взаємна, спільна дія, робота, діяльність, здійснення чого-небудь, сукупність учинків кого-небудь [4].

У незалежній Україні громадські організації активно діють у різних сферах суспільного життя, зокрема у сферах захисту прав і свобод людини.

Спільна діяльність адвокатури і громадськості в системі захисту прав і свобод людини реалізується, перш за все, шляхом взаємодії з такими інститутами громадянського суспільства як громадські об'єднання і громадські організації.

В юридичній енциклопедії громадськість визначена як «суспільно активна частина суспільства, яка на добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті країни. Для громадськості характерні: потреби у спілкуванні; орієнтація на колективну діяльність; пріоритет громадських інтересів перед індивідуальними, активне вираження своєї суспільної позиції тощо.

Важливою сферою діяльності громадськості є її участь у державно-правових заходах. Громадськість, зокрема, сприяє проведенню виборів і референдумів, допомагає у роботі державних органів і органів місцевого самоврядування, обговорює проекти законів тощо. Діє як безпосередньо, так і через різноманітні об'єднання громадян, порядок роботи яких регулюється Законом України «Про об'єднання громадян» (1992) [14].

Я. Жукровський вказує, що в законодавстві загалом відсутній комплексний підхід до розуміння поняття громадськості. Спостерігається непослідовність у регулюванні, відсутність однакового його застосування. У понад 20 нормативних актах зазначено про обов'язок органів влади «інформувати громадськість» або залучати «громадськість». У цих актах або взагалі, або зовсім неоднозначно розкривається механізм реалізації цього обов'язку [15].

О. Г. Юшкевич зауважує, що поняття «громадськість» усе ще залишається належним чином не вивченим, потребує подальших досліджень та законодавчого закріплення. Адже довільне розуміння поняття «громадськість» призводить до зниження ефективності діяльності органів влади та розвитку громадянського суспільства [16].

Відповідно до Словника української мови «громадськість» – це передова частина, передові кола суспільства [17].

Громадськість є основою громадянського суспільства, невід'ємним елементом якого є адвокатура. «Громадянське суспільство визначають як сукупність рівноправних індивідів, сукупність недержавних об'єднань, специфічну суспільну сферу, відповідальну за вироблення загального (публічного) інтересу, сферу реалізації згуртованих співпадаючих інтересів людей. Історичний тип (якісного) розвитку людського суспільства, простір реалізації прав осіб, тип суспільства, побудованих на ціннісному ставленні до прав людини, сферу поєднання та здійснення приватних інтересів осіб-власників прав, згуртовані в інституціональні об'єднання, які можуть забезпечувати контроль і протистояння державі, сукупність сформованих надобровільних і самоврядних засадах об'єднання, за посередництвом яких індивіди реалізують належні їм права» [18, с. 170].

В. І. Московець зазначав, що «громадськість» складається з однієї або більше фізичних чи юридичних осіб, їх об'єднань, організацій або груп, які діють згідно з чинним законодавством України або практикою задля захисту своїх законних прав, свобод та інтересів у галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах. Громадськість як активне суспільне утворення в повний момент об'єднує всіх тих, хто стикається з спільною проблемою, яка стосується суспільних інтересів, і може разом шукати шляхи її розв'язання [19, с. 633].

Взаємодія адвокатури з громадськістю та громадськими об'єднаннями (організаціями) набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, в процесах інтеграції української правової системи в правову систему Європейського Союзу, в умовах суперечливості про-

цесів державного, соціально-економічного і правового розвитку України, в яких перебуває наша держава.

Сучасна громадськість характеризується усвідомленням громадянами своїх прав і свобод, розвинутою системою державних і недержавних суб'єктів права, уповноважених на їх захист, можливості вільного волевиявлення кожного індивідуума і механізму реалізації такого волевиявлення в порядку, встановленому законом. Законодавством України встановлені і норми спільної діяльності адвокатури і громадськості в системі захисту прав і свобод людини.

Адвокатура України, будучи недержавною самоврядною організацією, тісно взаємодіє з громадськістю та з її об'єднаннями та організаціями, уповноваженими на здійснення захисту прав і свобод людини. Ст. 13 Закону України «Про громадські об'єднання» [14] визначає, що громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема, економічних, соціальних, культурних, соціологічних та інших інтересів.

Громадські об'єднання утворюються і діють на принципах:

- 1) добровільності;
- 2) самоврядності;
- 3) вільного вибору території діяльності;
- 4) рівності перед законом;
- 5) відсутності майнового інтересу їх членів (учасників);
- 6) прозорості, відкритості та публічності.

Громадські об'єднання діють на основі статуту громадського об'єднання, який затверджується загальними зборами членів (учасників) об'єднання. У ст. 21 вищезгаданого Закону передбачені права громадських об'єднань, якими вони користуються для здійснення своєї мети (цілей), а саме:

- 1) вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати мету (цілі);
- 2) звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями) заявами (клопотаннями), скаргами;
- 3) одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації;
- 4) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя;
- 5) проводити мирні збори;
- 6) здійснювати інші права, не заборонені законом.

Держава гарантує і забезпечує додержання прав громадських об'єднань.

Громадські об'єднання є добровільним (на договірних засадах) утворенням з метою виконання певної соціально-корисної діяльності, вид і мета якого визначається груповими інтересами членів (учасників) об'єднання. Громадське об'єднання не переслідує мету отримання прибутку, якщо в статуті об'єднання не передбачена комерційна (підприємницька) діяльність.

Однією з організаційно-правових форм громадських об'єднань є громадська організація. Закон України «Про громадські об'єднання» визначає громадську організацію як «громадське об'єднання», засновниками

та членами (учасниками) якого є тільки фізичні особи. Поняття громадської організації не охоплює діяльність релігійних, господарських та інших об'єднань громадян, порядок створення і діяльність яких визначається спеціальним законодавством, наприклад, Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [15], визначає професійну спілку (профспілку) як добровільну неприбуткову громадську організацію, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання). Громадські організації, які носять характер недержавних, неурядових організацій є легальними суб'єктами правовідносин, створеними для діяльності, що керується окремо від держави. Сфера діяльності недержавних організацій в розвинутих демократичних країнах охоплює фактично всі галузі суспільного життя: захист прав і свобод людини, політику, культуру, освіту, науку, благодійну діяльність, соціальну роботу, охорону здоров'я тощо.

Запровадження воєнного стану, широкомасштабні агресивні дії російської федерації внесли корективи в усі сфери суспільного життя України, в т.ч. і діяльність недержавних організацій. Відповідаючи на виклики воєнного стану громадські об'єднання ставлять перед собою інші цілі та завдання, ніж ті, що визначені їхніми статутами та іншими установчими документами, що потребує додаткового законодавчого врегулювання з урахуванням специфіки їх діяльності в сучасності.

Надання фінансової та матеріально-технічної допомоги Збройним Силам України та підрозділам територіальної оборони, організація допомоги людям та тваринам, постраждалим від воєнних дій агресора, участь в роботі центрів допомоги для вимушено переміщених осіб, гуманітарна допомога біженцям, автоволонтерство та інша діяльність прямо не передбачена статутними документами, але вона набула широкого розмаху в умовах воєнного стану, що обумовлює питання зміни статуту, нової реєстрації тощо. В усіх цих випадках громадськість і її організації потребують правової допомоги, яку їм надають адвокати, переважно безоплатно.

Міністерство юстиції України прийняло рішення, що в умовах воєнного стану, Єдиний державний реєстр буде працювати для проведення реєстраційних дій щодо створення громадських об'єднань, предметом діяльності яких є надання допомоги Збройним Силам, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам цивільного захисту, добровільним формуванням територіальних громад, іншим організаціям та особам, які забезпечують національну оборону і безпеку, відсіч і стримування збройної агресії російської держави, а також особам, які постраждали чи можуть постраждати від збройної агресії тощо [16].

Адвокати можуть надати правову допомогу недержавним організаціям:

- у консультуванні з питань вибору благодійної чи громадської організації та побудови її організаційної структури;
- у створенні та реєстрації благодійних, громадських організацій та відокремлених міжнародних неурядових організацій;
- у розробці статутних документів та інших документів внутрішнього використання під конкретні цілі та потреби діяльності;
- консультування з питань оподаткування благодійних чи громадських організацій;
- консультування з питань взаємовідносин з місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування;

– консультування з інших питань діяльності громадського об'єднання.

У період воєнного стану реєстрацію громадських об'єднань проводять виключно державні реєстратори, посадові особи Міністерства юстиції, його територіальних органів, які включені до затвердженого Мін'юстом переліку. Цей перелік постійно оновлюється залежно від військово-оперативної ситуації в тім чи іншому регіоні, він може передбачати певні обмеження проведення (прийняття) включеними до нього державними реєстраторами, їх посадовими особами реєстраційних дій, що необхідно враховувати як представникам громадських об'єднань, так і адвокатам, які їм надають правову допомогу.

Розгалужена мережа громадських об'єднань різних видів діяльності в цивілізованому світі розглядається в якості однієї з ознак розвинутого демократичного суспільства.

Найбільша кількість українських недержавних організацій припадає на сфери:

- благодійної і гуманітарної допомоги в сфері оборони і безпеки;
- культура і освіта;
- здоров'я;
- економіка і наука;
- жінки і діти, інваліди і пенсіонери.

З огляду на спрямованість діяльності недержавних організацій в мирний час можна зробити висновок, що основним напрямком їх діяльності було забезпечення реалізації прав своїх членів (учасників), захист прав інших членів суспільства, які охоплюються метою (цілями) тієї чи іншої громадської організації. Такими є окремі соціальні групи, зокрема, діти і жінки, інваліди і пенсіонери, працівники сфери обслуговування, освіти, охорони здоров'я, соціальної роботи.

Нині Україна живе у складний час, що характеризується значними перетвореннями в суспільно-політичному і економічному житті та обставинами, викликаними умовами воєнного стану. Корінним чином змінилось відношення держави і суспільства до прав і свобод людини і громадянина. Необхідною умовою формування правової держави і громадянського суспільства є вдосконалення судового захисту прав і свобод громадян і організацій. Важлива роль в реалізації цього положення належить українській адвокатурі та громадським об'єднанням [7].

Основним завданням правової держави відповідно до Конституції України є необхідність забезпечення прав і свобод кожної людини і на його виконання має бути націлена діяльність всіх інститутів громадянського суспільства, в тому числі всіх державних і недержавних організацій.

Конституція України проголосила Українську державу як демократичну, соціальну і правову країну, в якій формується громадянське суспільство – система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів, такі правові відносини, що забезпечують умови для реалізації приватних і суспільних інтересів і потреб людини і громадянина, колективів, різних верств населення, створення умов для насиченого соціального, культурного і духовного життя, збереження і розвитку моральних і матеріальних цінностей, прав і свобод кожного члена суспільства.

Ідеологія громадянського суспільства, в побудові якої мають бути задіяні всі державні і недержавні суб'єкти права, цілком і повністю відтворює цілі і завдання діяльності адвокатури України. Адвокатура

Україні функціонує в системі суспільних інструментів, самостійних і незалежних від держави, і це є основою для взаємодії адвокатури з громадськими об'єднаннями в сфері захисту прав і свобод людини і громадянина.

В українській юридичній практиці і наукових дже-релах використовуються різні поняття, зокрема, «правозахисні організації», «правоохоронна діяльність», «правозахисники», «правоохоронні органи» та «органи охорони правопорядку». Хоч ці поняття і стосуються захисту і охорони прав і свобод людини, змістовне їх навантаження суттєво відрізняються.

К. Б. Левченко зазначає, що термін «правоохоронний» асоціюється з діяльністю правоохоронних органів, перш за все, органів поліції, хоча й не обмежується ними. Термін «правозахисний» асоціюється з рухом за права людини та діяльністю громадських правозахисних організацій.

Правозахисні організації – це особливий вид недержавних організацій, діяльність яких спрямована на утвердження і захист прав і свобод людини, ефективний контроль за їхнім дотриманням державою, її органами, її посадовими особами [8, с. 13].

Правозахисні організації сприяють зменшенню організованого насильства, здійснюваного державою. Для цього вони працюють одночасно в трьох напрямках:

1) захист прав людини в конкретних випадках, громадянські розслідування фактів порушень прав людини державними органами;

2) поширення інформації про право людини, правове виховання;

3) аналіз стану з правами людини.

Усі три напрямки тісно взаємозалежні, робота тільки в одному із трьох напрямків не може бути ефективною. Якщо займатися тільки захистом громадян, то правозахисні організації приречені на вічну боротьбу з державою при потермалізмі, що зберігається в суспільстві, незнанні людьми своїх прав та інструментів їхнього захисту і законодавства, що, як і раніше, несе загрозу правам людини [13].

Серед громадських правозахисних організацій, які постійно взаємодіють з адвокатурою, варто назвати такі, як Українська Гельсінська спілка з прав людини, «Меморіал» імені Василя Стуса, Міжнародний комітет захисту прав людини, Харківська правозахисна група, Центр громадянських свобод, Фонд соціальної допомоги ім. доктора Ф. П. Гааза, Всеукраїнська організація «Право і безпека», Міжнародна правозахисна організація «Ла-Страда», Правозахисна організація «Права людини», Жіночий консорціум України, Конгрес національних громад України, Центр інформації про права людини, Комітет виборців України та інші.

До державних правозахисних організацій в Україні слід віднести: а) органи юстиції; б) органи захисту прав споживачів; в) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; г) міжурядові правозахисні організації. Правозахисна діяльність в Україні, як вже зазначалося, здійснюється державними і недержавними правозахисними організаціями. Адвокатура між цими двома групами правозахисних організацій займає особливе місце, оскільки виконує діяльність із захисту приватних, суспільних і державних інтересів і уповноважена державою на надання правової допомоги в усіх випадках і всім суб'єктам права, коли виникає така потреба.

Захист прав людини та правозахисна діяльність держави, тобто діяльність правоохоронних органів – це не одне і теж. Правоохоронна діяльність полягає в заходах з спеціально уповноважених органів держави і су-

спільства з охорони закону, а правозахисна діяльність спрямована на захист прав людини. Правоохоронна діяльність допускає можливість застосування, у випадках передбачених законом, державного примусу, що включає широкий спектр примусових силових заходів, включно до використання зброї.

Недержавні, громадські організації такими повноваженнями не наділяються. Якраз однією із особливостей їх діяльності є незастосування примусу, здійснення захисту прав шляхом проведення інформаційних, превентивних заходів, моніторингу ситуації на національному та міжнародному рівнях, контроль за виконанням законодавства та забезпечення державних заходів у галузі прав людини, правова та інша допомога тим особам, чий людський права були порушені.

Правозахисні організації виконують в добровільному порядку профілактичну, захисну, ресоціалізаційну, правороз'яснювальну, аналітичну та/або методичну, інформаційну, координаційну та (частково) нормотворчу функції.

Правоохоронна діяльність здійснюється лише органами державної влади, а правозахисна – як державними, так і недержавними, для державних – правоохоронна діяльність є основною функцією.

Функції і методи взаємодії адвокатури України з громадськістю та громадськими (неурядовими) організаціями в сфері захисту прав людини обумовлюється видами адвокатської діяльності та професійними правами адвоката, як згідно ст.ст. 19 і 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є наступними:

1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави;

2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;

3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;

4) надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні;

5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні;

6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами;

7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

8) захист прав, свобод і законних інтересів викривача у зв'язку з повідомленням ним інформації про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення.

Адвокат, спілкуючись з громадськими організаціями, може здійснювати інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом.

Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, зокрема:

1) звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

2) представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами;

3) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом;

4) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку;

5) доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги;

6) бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;

7) збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою;

8) застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом;

9) посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів;

10) одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань;

11) користуватися іншими правами, передбаченими цим Законом та іншими законами.

Національна асоціація адвокатури України (НААУ), Координаційний центр з надання правової допомоги (КЦ), Українська фундація правової допомоги, Українська Гельсінська спілка з прав людини та Харківська правозахисна група 26 жовтня 2018 року підписали меморандум щодо посилення експертного потенціалу у сфері доступу вразливих категорій населення до правосуддя у кримінальному провадженні. Меморандум укладений з метою налагодження взаємодії адвокатської спільноти, системи безоплатної правової допомоги та громадянського суспільства щодо покращання доступу вразливих категорій населення до правосуддя.

Підписанти меморандуму домовилися подавати взаємну всебічну підтримку задля розвитку співпраці та обмінюватися інформацією про заходи, спрямовані на його реалізацію. Меморандум передбачає створення Комісії з експертно-правового аналізу, яка розроблятиме механізм забезпечення якості безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному провадженні. Комісія діє на постійній основі у складі дев'яти осіб – по три представники від НААУ та КЦ і по одному від організації громадянського суспільства [1].

У межах налагодження співпраці з громадськими організаціями в умовах воєнного стану регіональні об'єднання адвокатури ряду областей України підписали меморандуми про співпрацю та взаємодію з виконання низки організаційних питань з надання правової допомоги громадським організаціям та населенню, зокрема, такі меморандуми укладені в Чернівецькій, Харківській, Київській та інших областях.

Надання правової допомоги переміщеним особам внаслідок агресії росії проти України, зокрема у формі юридичних консультацій, складання правових документів непроцесуального характеру (різні запити, заяви, скарги до органів місцевого самоврядування, різних державних установ, організацій) в Одеській, Черкаській, Львівській, Харківській та в інших областях здійснюється на безоплатній основі із залученням місцевих адвокатів.

Великий досвід співпраці адвокатури накопичився у взаємодії з міжнародною правозахисною організацією «Ла-Страда».

Громадська правозахисна організація «Ла-Страда» працює для забезпечення гендерної рівності, запобігання домашньому насильству, протидії торгівлі людьми, забезпечення прав дітей, протидії рабській праці, сприяючи впровадженню стандартів прав людини в усіх сферах життя суспільства та держави.

Під егідою «Ла-Страда» працює цілодобово Національна «гаряча» лінія, яка дає можливість для безпосередніх контактів з жінками, дітьми, чоловіками, які постраждали від торгівлі людьми, домашнього насильства, а також з тими жінками, які збираються їхати в пошуках заробітку або на навчання за кордон.

За роки існування «гарячої лінії» до «Ла-Страда» звернулися десятки тисяч громадян України з питань надання консультацій з питань виїзду за кордон з метою працевлаштування, одруження, з питань насильства фізичного і сексуального, з питань консультацій з протидії торгівлі людьми, правової допомоги при захисті прав дітей, розподілу майна між членами родини та інші.

Адвокати, які залучені до чергування на «гарячій» лінії, чи отримали інформацію через телефон довіри про порушення прав людини, дають правові консультації негайно, або запрошують для оформлення заяв, звернень, скарг, надають іншу допомогу [5].

В умовах постійних реформ громадянське суспільство виконує низку важливих функцій. Водночас його діяльність потребує професійного супроводу правників. Національна асоціація адвокатів України (НААУ) має великий професійний ресурс. Нині існує великий запит на те, щоб різні громадські ініціативи супроводжували адвокати, зокрема, це стосується захисту вразливих верств населення, підготовки проектів соціальних програм, розробки проектів нормативно-правових актів органів державної влади та місцевого самоврядування, співпраці з іноземними партнерами.

«У громадянського суспільства є багато симпатиків у особі міжнародних організацій, що мають великі ре-

сурси. І було б неправильно цим не скористатися. Тому ми намагаємось залучати ці ресурси, які в результаті підуть на благо адвокатури та відповідно суспільства... Адвокатська професія — це не тільки про бізнес чи заробляння грошей. Частково це й про те, що захисник має надавати допомогу вразливим верствам населення. І при цьому не очікувати винагороди за таку діяльність... Адвокатура й громадянське суспільство є нероздільним, тому обов'язково мають співпрацювати» [10].

Аналізуючи діяльність громадських організацій під час війни М. Будша та А. Нагаєвщук стверджують, що громадські організації стали надійним тилом для забезпечення військових і гуманітарних потреб. Вистоявши у перші, надскладні тижні війни, ці спільноти шукають способи залишатися ефективними в новій реальності. Громадським організаціям, на їх думку, необхідно орієнтуватися на актуальні потреби воєнного часу, зокрема:

- навчання кризовому менеджменту та плануванню в мінливих умовах;
- навички збереження емоційного ресурсу та запобігання вигоранню;
- залучення ресурсів і забезпечення фінансування проєктів і команди в цілому;
- налагодження закордонних партнерства і збереження присутності в інфопросторі західних країн;
- отримання юридичних консультацій щодо діяльності в умовах війни, які може надати адвокатура.

М. Будша та А. Нагаєвщук вважають, що для системної роботи підходить формат громадської організації. Бажано мати зареєстровану громадську організацію, що дозволить швидше прийняти кошти від партнерів та розподілити їх. При цьому звітність варто вести як слід, не нехтувати процедурами та діяти у межах закону, адже перевірок податкової служби ніхто не скасовував. У вирішенні податкових завдань адвокатура може надавати необхідну правову допомогу.

Масштаби діяльності громадських об'єднань в сфері допомоги громадянам постраждалим від агресивних дій російських окупантів, допомоги Збройним Силам України і територіальній обороні зростають. Органи влади, громадські об'єднання і адвокатура, як незалежна, правозахисна організація працюють в сфері захисту і допомоги населенню в одному ключі. «Варто зберегти єдність та взаємодопомогу суспільства, які виникли в період важких випробувань і після війни. Громадські організації України закликають створити координаційний орган з підтримки та розвитку громадського сектору та співпраці громадянського суспільства, донорських організацій і влади України» [6].

Ураховуючи, що багато громадських організацій, у тому числі і закордонних, задіяних у сфері надання гуманітарної допомоги та іншої волонтерської діяльності не володіють достатньою інформацією та юридичними знаннями для створення якісного механізму співпраці з неурядовими організаціями та органами влади, організація координаційного органу з підтримки та розвитку громадського сектору дозволить розробити заснований на законних підставах конкретний та ефективний план розвитку громадянського середовища України. Такий план має охоплювати всі напрямки діяльності громадських організацій (об'єднань) у сфері захисту прав і свобод людини, надання правової, гуманітарної, благодійної та матеріальної допомоги, включаючи і взаємодію із адвокатурою.

Н. О. Обловацька зазначає, що адвокатура є особливим інститутом громадянського суспільства в Україні. Про це свідчить імператив професійного захисту прав та законних інтересів осіб у суді, публічно-правовий статус адвокатури, надання державою права на отримання юридичної допомоги абсолютно всім фізичним і юридичним особам.

На сьогодні розвиток цього інституту відбувається у межах процесу модернізації правової системи – комплексу соціальних, економічних, правових, політичних, культурних та інтелектуальних трансформацій.

Для інституту адвокатури цей процес є дуже складним і суперечливим, оскільки в державі ще не сформувалися надійні механізми практичної реалізації громадянських прав і свобод [13].

Адвокатура будучи сама громадською організацією в системі зав'язків з громадськістю та її організаційними утвореннями, виступає як єдиний суб'єкт права з надання правової допомоги на професійній основі, якої потребують всі інші недержавні суб'єкти права, оформлені в громадянські організації.

Адвокатура функціонує, будучи громадською організацією, як невіддільна частина механізму держави в сфері відправлення правосуддя, що є запорукою суспільної довіри органам судової влади, це дуже важливо для результативної та ефективної роботи суду, також для конституційного контролю за законодавчою та виконавчою владою у питанні дотримання прав і свобод людини, закріплених в Конституції [8].

Жодна інша громадська організація таких повноважень не має і в цьому полягає особливе місце адвокатури у взаємодії адвокатури з недержавними суб'єктами захисту прав і свобод людини і громадянина.

Здійснюючи свою функцію з надання правової допомоги та відновлення порушених прав та реалізації інтересів юридичних осіб, як державних, так і недержавних (громадських об'єднань), як на території України, так і за її межами адвокатура надає послугу, насамперед, демократичному суспільству та державі.

Висновки. Адвокатура діє в інтересах громадського суспільства, будучи сама громадським об'єднанням. Спільна діяльність адвокатури і громадськості виражається в різних формах: в наданні правових консультацій, допомоги в оформленні процесуальних документів, представництві інтересів громадськості, в захисті прав і свобод індивідів, в наданні іншої правової допомоги.

Сучасні ризики та загрози не повинні стати перешкодою здійсненню взаємодії адвокатури і громадськості в системі захисту прав і свобод людини і громадянина. Непрості умови функціонування адвокатури в правовому режимі воєнного стану і специфічна діяльність благодійних, волонтерських та інших громадських об'єднань та організацій, спрямована на допомогу державі в захисті своєї суверенності і незалежності, являють собою унікальну можливість розширити межі взаємодії з громадськістю та набути унікального досвіду для майбутнього розвитку.

Значення спільної діяльності адвокатури і громадськості в захисті прав і свобод людини в умовах війни зростає в зв'язку із значним збільшенням постраждалих від військових дій, обстрілів та бомбардувань мирного населення, втрати рідних і близьких людей. Адвокатура має враховувати особливості адвокатської діяльності в умовах воєнного стану та в процесі євроінтеграції України, розвивати нові форми спільної діяльності з громадськістю в системі захисту прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Адвокатура, громадські організації та система БПД співпрацюватимуть. URL: <https://yur-gazeta.com>.
2. Бандурка С. С. Адвокатура на сторожі закону : монографія. Харків : Майдан, 2021. 224 с.
3. Бандурка С. С. Держава і адвокатура в системі захисту прав і свобод в Україні: історико-правовий вимір. Харків : Майдан, 2022. 452 с.
4. Великий тлумачний словник української мови / укладач та головний редактор В. Т. Бусел. Київ. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
5. Громадська організація «Ла-Страда». URL: <https://la-strada.org.ua>
6. Громадський сектор і владно-громадська взаємодія під час війни: підсумки травня. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/hromadskiy-sektor-i-vladno-hromadska-vzaiemodiia-pid-chas-viiny-pidsumky-travnia/>.
7. Козьмніних А. В. Адвокатура як інститут громадянського суспільства в суспільній науці: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (керівник авт. кол.), Л. І. Кормич (ред.), М. А. Польовий (відп. секр.) та ін.; ОНЮА, Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса, 2009. Вип. 36. С. 228–235.
8. Левченко К. Б. Людина. Свобода. Демократія: наукове видання. Київ: Юрисконсульт, 2006. 621 с.
9. Місяць В. Адвокатська професія – це не тільки бізнес чи заробляння грошей. URL: <https://zib.com.ua>.
10. Основні положення діяльності правозахисних організацій. URL: <https://www.oberig.org/uk/osnovni-polozhennia-diialnosti-p-o>.
11. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 1. Ст.1.
12. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 45. Ст.397.
13. Тараненко Ф. Як працюють громадські об'єднання в умовах воєнного стану. *Українська правда*. 2022. 28 березня. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/03/28/7335234/>.
14. Юридична енциклопедія: у 6 т. Київ: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 1998. Т. 1. 669 с.
15. Жукровський Я. Хто така громадськість і з чим її «діяють»? *Громадський простір*. 2014. 17 червня. URL: <https://www.prostir.ua/?news=hto-taka-hromadskist-i-z-chym-ji-jidiyat>.
16. Юшкевич О. Г. Громадськість: визначення у чинному законодавстві: URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream/316497/31139/1/36.PDF>.
17. Словник української мови: в 11 т. URL: http://ukrlit.org/slovyk/slovyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh.
18. Велика українська юридична енциклопедія: в 20 т. Т. 3: Філософія права. Харків: Право, 2017. 1127 с.
19. Московець В. І. Поняття «Громадськість у законодавстві та адміністративно-правовій роботі». *Форум права*. 2011. № 2. С. 630–634 с.

References

1. Advokatura, hromadski orhanizatsii ta systema BPD spivpratsiuvatymut [The Bar, public organizations and the BPD system will cooperate]. Retrieved from: <https://yur-gazeta.com> [in Ukrainian].
2. Bandurka, S.S. (2021). Advokatura na storozhi zakonu [The bar protects the law]: monohrafiia. Kharkiv : Maidan [in Ukrainian].
3. Bandurka, S.S. (2022). Derzhava i advokatura v systemi zakhystu prav i svobod v Ukraini: istoryko-pravovyi vymir [State and advocacy in the system of protection of rights and freedoms in Ukraine: historical and legal dimension]. Kharkiv : Maidan [in Ukrainian].
4. Velykyi tлумachnyi slovyk ukrainskoi movy (2002). [A large explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Ukladach ta holovnyi redaktor V. T. Busel. Kyiv. Irpin : VTF «Perun» [in Ukrainian].
5. Hromadska orhanizatsiia «La-Strada» [Public organization "La Strada"]. Retrieved from: <https://la-strada.org.ua> [in Ukrainian].
6. Hromadskiy sektor i vladno-hromadska vzaiemodiia pid chas viiny: pidsumky travnia [The public sector and government-public interaction during the war: the results of May]. Retrieved from: <https://uplan.org.ua/analytics/hromadskiy-sektor-i-vladno-hromadska-vzaiemodiia-pid-chas-viiny-pidsumky-travnia/> [in Ukrainian].
7. Kozminykh, A.V. (2009). Advokatura yak instytut hromadianskoho suspilstva v suspilnii nauksi [Advocacy as an institution of civil society in social science]: zb. nauk. pr. / redkol.: S. V. Kivalov (kerivnyk avt. kol.), L. I. Kormych (red.), M. A. Polovyi (vidp. sek.) ta in.; ONUA, Pivdenoukr. tsentr hender. problem. Odesa, 36, 228–235 [in Ukrainian].
8. Levchenko, K.B. (2006). Liudyna. Svoboda. Demokratia [Man. Freedom. Democracy]: naukove vydannia. Kyiv: Yuryskonsult [in Ukrainian].
9. Misiats V. Advokatska profesiia – tse ne tilky biznes chy zarobliannia hroshei [The legal profession is not only about business or making money]. Retrieved from: <https://zib.com.ua> [in Ukrainian].
10. Osnovni polozhennia diialnosti pravozakhysnykh orhanizatsii [Basic provisions of the activities of human rights organizations]. Retrieved from: <https://www.oberig.org/uk/osnovni-polozhennia-diialnosti-p-o> [in Ukrainian].
11. Pro hromadski obiednannia [About public associations]: Zakon Ukrainy vid 22.03.2012 r. № 4572-VI (2013). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 1. art.1 [in Ukrainian].
12. Pro profesiini spilky, yikh prava ta harantii diialnosti [About trade unions, their rights and guarantees of activity]: Zakon Ukrainy vid 15.09.1999 № 1045-XIV (1999). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 45, art. 397 [in Ukrainian].
13. Taranenko, F. (2022). Yak pratsiuut hromadski obiednannia v umovakh voiennoho stanu [How public associations work under martial law]. *Ukrainska pravda*. 28 bereznia. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/03/28/7335234/> [in Ukrainian].
14. Iurydychna entsyklopediia [Legal encyclopedia]: Vols. 1-6. Vol. 1 (1998). Kyiv: Ukrainska entsyklopediia imeni M. P. Bazhana [in Ukrainian].

15. Zhukrovskiy Ya. Khto taka hromadskist i z chym yii «idiat»? [Who is the public and what do they "eat" it with?]. Hromadskiy prostir. 2014. June 17. URL: <https://www.prostir.ua/?news=hto-taka-hromadskist-i-z-chym-jiji-jidyat> [in Ukrainian].
16. Yushkevych O. H. Hromadskist: vyznachennia u chynnomu zakonodavstvi. [Publicity: definition in current legislation]. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/31139/1/36.PDF> [in Ukrainian].
17. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. URL: http://ukrlit.org/slovyk/slovyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh [in Ukrainian].
18. Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia: v 20 t. T. 3: Filosofiia prava. [Great Ukrainian legal encyclopedia: in 20 volumes, Volume 3: Philosophy of law]. Kharkiv: Pravo, 2017. 1127 p. [in Ukrainian].
19. Moskovets V. I. Poniattia «Hromadskist u zakonodavstvi ta administratyvno-pravovii roboti». [The concept of "Publicity in legislation and administrative and legal work"]. Forum prava. 2011. № 2. pp. 630–634 [in Ukrainian].

Bandurka Serhii,

PhD in Law, Postdoctoral Student

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1928-4566>

JOINT ACTIVITIES OF ADVOCACY AND SOCIETY IN PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

The article examines the forms and methods of interaction between the legal profession and public associations in the system of protection of human rights and freedoms. The peculiarities of such interaction in the conditions of martial law, in which Ukraine enters due to the full-scale aggression of the Russian Federation, are characterized. Emphasis is placed on the changes in the social life of Ukraine, which caused changes in the nature of interaction between the legal profession and public associations. Forms and methods of interaction of the legal profession with public associations in the field of protection of human rights and freedoms are conditioned by the types of legal activity and professional rights of lawyers provided for in the Law of Ukraine "On Advocacy and Legal Activities" and taking into account the requirements of the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law".

It is argued that the legal profession in the system of relations with public associations acts as a central, main element, the services of which are needed in one form or another by all other non-state legal subjects organized in public organizations.

The Bar is able to provide legal assistance to all public associations in need of legal assistance, without expecting any reciprocation from them. Figuratively speaking, the advocacy can unite without third-party organizations, and they cannot do without the advocacy in certain situations.

No public organization has such wide powers in the field of protection of human rights and freedoms as the bar, which is also a public organization that functions as an integral part of the state mechanism in the field of administration of justice.

Key words: *advocacy, public associations, protection of human rights and freedoms, interaction, system.*